

Het meisje met de zwavelstokjes

In één van Andersen's kortste en droevigste sprookjes sterft een arm meisje op oudejaarsavond.

Het jonge meisje heeft tevergeefs een paar pakjes met lucifers proberen te verkopen. De drukke zakenlui zien haar niet eens staan, terwijl het meisje van een warm huis en een rijk gedekte tafel droomt. In de gloed van haar zwavelstokjes (een ouderwetse naam voor lucifers) heeft zij een visioen: zij ziet haar grootmoeder in de hemel, waar zij weldra een nieuwe ziel zal verwelkomen. Dit zodra de laatste lucifer uitgedoofd zal zijn.

Het sprookje gaat over een inwijding die mis is gegaan. Het meisje, symbool voor de ziel of anima, heeft de overgang wel bereikt – het lichtend vuur is onderstoken – maar omdat niemand het jonge meisje begeleidt, wordt het transformatieproces afgebroken. Dit, terwijl het meisje er wel de werktuigen (zwavelstokjes) voor had. Maar de ziel was te onervaren. De 'window of opportunity' sluit zich en het meisje sterft tijdens oudejaarsavond van de kou alleen op straat. Een nieuw jaar (nieuwe cyclus) op aarde breekt aan zonder haar.

Het sprookje biedt ook hoop. De dood, niet alleen in letterlijke, maar ook figuurlijke zin, is tevens de poort naar een nieuwe opgang. Eeuwige wijsheid, gesymboliseerd door de oude grootmoeder die de ziel van de gestorvene in de hemel opwacht, zal haar begeleiden naar een nieuw incarnatieproces. De ziel wordt opnieuw geboren; nieuwe mogelijkheden tot transformatie worden geboden. Telkens opnieuw. In één leven en/of gedurende het doorgaande incarnatieproces.

Sterven is geboren worden

Het sprookje speelt zich af in de winter, in de kou van de psyche, als de adem van de dood voelbaar is. Het oude moet afsterven om het nieuwe geboren te laten worden. Dit is altijd zo: een nieuw begin, houdt tevens een einde in. De kunst van sterven is gelijkwaardig aan de kunst van baren. Sterven in aardse zin is opnieuw geboren worden in geestelijke zin. Vandaar dat het heengaan van een ziel in veel oude tradities gevierd werd als een hoopvolle overgang.

De kou in het sprookje kan op alles betrekking hebben. De kou van een op zijn einde zijnde relatie, loopbaan, psychische ontwikkeling of het leven zelf.

Het meisje lijdt kou op straat, terwijl ze zwavelstokjes probeert te verkouden. Het ontbreken van een onderdak geeft de eenzaamheid van deze fase aan. Iedereen moet telkens opnieuw sterven: tijdens het leven door het oude los te laten en aan het einde van het leven. Sterven – om te transformeren – kun je alleen zelf doen. Mensen kunnen je wel bijstaan, maar het loslaten van het oude kan alleen in de diepte van jezelf gebeuren. Evengoed kun je alleen vanuit de diepte van jezelf het nieuwe geboren laten worden.

Net als in een droom, hebben alle symbolen betrekking op jezelf. De passanten op straat die het meisje links laten liggen, verpersoonlijken evengoed aspecten van de psyche zelf die de noodzaak tot transformatie negeren. Terwijl de ziel, de geestelijke inborst, al lang toe is aan een transformatie, verzet de oude persoonlijkheid zich.

Mensen klampen zich angstig aan geestelijk verstarrende en verstikkende leefwijzen vast, uit angst voor het onbekende, wat altijd een angst is om te sterven.

Sterven is het ultieme loslaten, het summum van overgave. Niemand weet zeker wat er staat te gebeuren als je het oude loslaat. Of dit nu het aardse lichaam, je bezit, baan, relatie etc. is. Overgave vergt altijd een sprong in de afgrond. Het meisje is hiertoe niet in staat. De passanten zijn innerlijke aspecten van de psyche die de mogelijkheid van sterven om te transformeren links laten liggen. Maar ze symboliseren ook de onverschillige buitenwereld, die mensen in de kou laat staan, omdat weinigen nog bereid zijn of de wijsheid bezitten om de psyche te begeleiden in (complexe) transformatieprocessen.

Symboliek in het sprookje

In het sprookje loopt het arme meisje (ze is arm aan wijsheid) op blote voeten op straat. Ze had wel pantoffels aan toen ze van huis ging, maar dat hielp niet. De pantoffels waren te groot. Ze waren van haar overleden moeder geweest. Bij het oversteken raakten het meisje beide pantoffels kwijt toen twee koetsen voorbij stormden. De ene pantoffel was niet te vinden en met de andere ging er een jongen vandoor: hij zei dat hij hem als wieg kon gebruiken als hij later kinderen kreeg.

Het is een oud sprookje, met ouderwetse symbolen. Dit doet echter niets af aan de zeggingskracht.

Tegenwoordig zou het meisje haar Nike sneakers verliezen, omdat een Tesla haar van de sokken rijdt. Auto's of rijtuigen (denk ook aan de koets van Assepoester) staan symbool voor het ego: de auto-matismen of conditioneringen die samen het bewustzijn vormen. Deze moeten afgelegd worden om een nieuw bewustzijn geboren te laten worden. In dit geval belemmeren ze de oversteek of transitie.

Het meisje verliest haar niet passend schoeisel.

Schoenen – sneakers, pantoffels of glazen muiltjes – symboliseren het vermogen van de ziel om wijsheid te aarden om zo in het fysieke leven de juiste weg te kunnen gaan. Archetypen van gemankeerde wijsheid drukken zich vaak uit in symbolen van onbeschermde of gewonde voeten, zoals in het geval van de gemankeerde Oedipus of Achilles wiens hiel kwetsbaar is. Assepoester, de ziel die de transformatie wel weet te maken, passen de glazen muiltjes. Haar geestelijke wijsheid, gesymboliseerd door transparant en breekbaar glas, zit haar voeten als gegoten. Ze heeft haar (innerlijke) prins, de logos of wijsheid van haar ziel, gevonden.

Het meisje met de zwavelstokjes ontbeert wijsheid. De wijsheid van haar gestorven moeder – het vermogen om zelf nieuw leven te baren – is niet levensvatbaar. Automatismen van het ego beletten de ziel de oversteek te maken. Mensen blijven vastzitten in een doodse baan, relatie of sterven op andere manieren in levenloze

patronen. Toch, er is altijd hoop. Hiervan getuigt de jongen, het mannelijke, actief scheppende (yang) deel van de ziel. Hij gaat er met de andere pantoffel vandoor, om deze bij een toekomstige gelegenheid te gebruiken om nieuwe wijsheid en mogelijkheden tot handelen geboren te laten worden.

In dit geval mislukt de initiatie. Het meisje loopt op blote voetjes in de kou. Ze draagt een oude schort met daarin zwavelstokjes, die ze probeert te verkopen. Maar niemand koopt iets van haar.

De oude tendensen in de psyche zien het licht niet. Lucifers geven licht, zoals de aartsengel Lucifer ooit drager was van het grootste goddelijke, totdat hij deze, uit vrije wil, verloochende en zo in de duisternis van onbewust zijn viel. Volgens de christelijke mythe, zijn mensen gevallen engelen die zich, samen met Lucifer, van het goddelijke licht hebben afgekeerd.

‘Zo boven, zo beneden.’ Dezelfde wetmatigheden herhalen zich. Het kleine weerspiegelt het grote. Onze microkosmos is een afspiegeling van de macrokosmos. Wat zich ooit, in een heel ver verleden op het hoogste niveau heeft afgespeeld – de ondergang van het licht – speelt zich nu telkens weer opnieuw af. Totdat de ziel de les geleerd heeft en zij de steeds opnieuw geboden mogelijkheid tot verlichting aangrijpt.

Terwijl het meisje voorbijgangers smeekt om zwavelstokjes van haar te kopen, drijft zij in gedachten steeds verder af in fantasie. Uit de ramen van de huizen brandt licht, terwijl gezinnen aan tafel gaan om feestelijk te gaan eten tijdens oudejaarsavond. Anders gezegd: terwijl anderen wel de mogelijkheden hebben om te transformeren, blijft het meisje alleen achter, buiten in de kou. In zo'n geval kan iemand ertoe overgaan te gaan bedelen, manipuleren of te stelen. Omdat we onze innerlijke rijkdommen, zoals liefde, eigenwaarde, moed, creativiteit, wijsheid, niet (kunnen) aanboren, gaan we er naar op zoek in de buitenwereld. We smeken anderen om van ons te houden. Of we vluchten in fantasieën, escapismen en verslavingen om de verstikkende innerlijke nood te stillen. Het innerlijke leven raakt steeds meer bevroren. Talenten gaan verloren. Creativiteit dooft uit. Langzaam maar zeker sterven levensmogelijkheden, die altijd eerst innerlijk moeten rijpen, af.

Het meisje gaat tenslotte op de grond zitten. Ze heeft het opgegeven en raakt steeds meer bevangen door de roes van haar ijle fantasieën, waaraan ze zich probeert op te warmen. In plaats van haar zwavelstokjes te verkopen, dat wil zeggen: te handelen naar de mogelijkheden tot verlichting, verdwijnt het meisje in de innerlijke leegte van haar onbewuste. Ik moet in dit geval denken aan sterren als Whitney Houston, die met haar nachtegalezang de mogelijkheid had te wereld te verlichten, maar in plaats hiervan zichzelf heeft vernietigd.

Bevriezend van de kou stak het meisje een lucifer aan. Even gaf het vlammeende stokje een warme, heldere gloed af, maar er is geen haard of kachel – een innerlijke bron – waarin het vuur brandend gehouden kan worden. De zwavelstokjes van het meisje zijn als crack voor Whitney Houston. Even lijkt het te verlichten, maar het is de roes van het verdwijnen in de illusiewereld van hartstocht. Wat begint met een vluchtige fantasie eindigt in vernietiging.

Het meisje droomt ervan dat ze onder de mooiste kerstboom, symbool van eeuwig opnieuw geboren leven, zit. In haar hoopvolle fantasie ziet ze de brandende kaarsjes in de groene takken. In haar verbeelding veranderen de kaarses in sterren. Ze waant zich in de hemel. Haar fantasieën zijn verleidelijk en dodelijk en leiden van het echte leven af. Dan ziet ze haar grootmoeder, symbool van oude wijsheid, die haar weg leidt uit het afstervende leven. Als de ziel geen mogelijkheden meer ziet om zich in de aardse persoonlijkheid uit te drukken, trekt zij haar levensadem terug.

Uiteindelijk valt het meisje in de vrieskou van de nacht in slaap. Ze wordt door de dood in slaap gewiegd. Ze kent geen kou, honger of angst meer. Haar grootmoeder, de oude wijsheid van de ziel, neemt het meisje onder haar hoede. Het meisje sterft zodat haar ziel opnieuw geboren kan worden.

De volgende dag, op nieuwsjaarsochtend, wordt het kleine meisje met een glimlach om haar mond doodgevroren op straat gevonden. De kleine dode zat daar met haar opgebrande zwavelstokjes in haar hand. 'Ze heeft zich willen warmen', zeiden de mensen. Niemand wist wat voor moois het meisje op haar levenseinde had gezien.

Op de drempel van de dood wacht altijd een hoopvol nieuw begin.

© Sander Videler